

Vier epidemieën rond de Mosselkreek (3)

De kassen van kerken en gemeente raakten snel leeg

Door Johan Vermeulen, Meteren

Bij de pokkenepidemie in de negentiende eeuw was er anders dan bij de coronapandemie geen financiële steun van de overheid voor gezinnen. De kassen van de gemeente én van de kerken waren namelijk al nagenoeg leeg door de gevolgen van het pokkenvirus. De streek rond de Mosselkreek bij Sint Philipsland werd van 1864 tot 1869 getroffen door vier ernstige ziekten: pokken, runderpest, cholera en roodvonk. Dit is laatste aflevering over de pokken, in de serie 'Vier epidemieën rond de Mosselkreek'.

Eén keer deed ds. Van Dijke aangifte, samen met heemeester Lindhout. En wel voor de ongetrouwde schippersknecht Marinus Verwijs, die op 2 juni om 8 uur in de morgen was bezweken. Hij woonde bij zijn ouders in het ietwat beruchte laaggelegen buurtje Karreveld. Marinus' ouders waren Johannes (Joannusje) Verwijs en Neeltje Reijngoudt, beiden met veel genade. Verwijs had de gemeente tijdens de vervolgingen rond 1843 als diaken gediend en na Van Dijkes vervangenneming nog twee maanden 'verboden' leesdiensten geleid in diens schuurkerk. God had hem beloofd dat hij zou sterven op dezelfde dag en in hetzelfde uur als waarin zijn vader in 1834 was gestorven; dat zou op 30 december 1890 werkelijk gebeuren. Deze wonderlijke man had dus bijzondere genade, zijn vrouw net zo goed, maar zijn hele gezin was nu door de pokken geveld. Eerst zoon Vincent (25), daarna vader Johannes (54), toen Marinus (21), moeder Neeltje (55), Bram (23), Johannes (16) en ten slotte dochter Neeltje (13). Niemand kon blijkbaar de straat op. Ze konden zelfs geen aangifte doen van Marinus' overlijden. En daarom deed ds. Van Dijke het voor hen. Hij ondertekende de acte gewoon als 'Pieter van Dijke'. Hij was toen 51 jaar en zijn eigen gezin telde vier besmettingen: Willem (5), Aaltje (17), Maria (24) en Adriaan (3). Dominee stond tijdens de epidemie voor een onmogelijke taak, die hij alleen kon volbrengen met ondersteuning en bewaring van zijn Zender. Ds. G.J. Gobius du Sart van Arnemuiden was er zelfs aan bezweken, terwijl hij een beroep naar Oud-Beijerland had aangenomen.

Openbare leven

De Fliplanders waren dankbaar voor de hulp van buitenaf en de hervormde ds. Van Daalen toog namens twintig

'minvermogene inwoners' naar Tholen om aan dokter Bijbau een zilveren tabaksdoos te overhandigen als dank voor zijn gratis hulp en bijstand. Met de inscriptie: 'Aan Dr J.J. Bijbau te Tholen, uit erkenning van een 20-tal herstellende, minvermogene Pokkijders te St.-Philipsland. Augustus 1864.' Ook ds. Van Daalen werd bedankt 'voor alle de liefderijke zorgen, die Z. Eerw. betoond heeft gedurende de buitengewone epidemie, die in onze gemeente gewoed heeft.' Het openbare leven was totaal ontregeld. Winkels waren leeg, of gesloten of weg, en op de boerderijen werd niet of nauwelijks gewerkt. Kerkelijke kassen waren uitgeput en gemeentelijke fondsen waren dat ook. De gemeente moest geld lenen bij particulieren. Heemeester Lindhout vroeg de gemeenteraad eind november 1864 een tegemoetkoming voor geneeskundige behandeling van personen 'welken aan de pok Epidemie hebben geleden' en die in financiële problemen waren geraakt. De raad hield het verzoek aan tot 'de fondsen der Gemeente het toelaten eene geldelijke tegemoetkoming voor genoemde aangelegenheid uit te keeren.' Kort voor de volgende Kerst stond het opnieuw op de agenda, maar vergeefs. 'De vergadering geen termen vindende om de gevraagde tegemoetkoming te doen verstrekken, heeft besloten het verzoek van den Heer J.K. Lindhout te moeten wijzen van de hand.' Bijkomend nadeel was dat ondervoede en hardwerkende arbeiders er slechter aan toe waren dan welgestelde lieden met betere voeding en dus meer weerstand.

Persoonlijke noden

De arbeider Andries van Westenbrugge had niets en niemand meer om hem te helpen. Hij richtte zich via Willem Mol ten einde raad tot de Commissaris van de Koning in Middelburg met

Laten we nog eens naar de 21-jarige Marinus Verwijs kijken aan de hand van een foto van het oude Karreveld. Een geschiedschrijver noteerde dat de pokken 'er een zeer groot aantal slagtoffers en misvormde wezens hebben gemaakt.' Een ander beweerde 'dat het een modderpoel gelijk was.' De paadjes door het Karreveld waren inderdaad maar platgestampte mosselschelpen. Voor het vrij nieuwe huis met de topgevel zien we de vrijgezelle schoenmaker Willem den Braber ('Wullem van Riek' uit 1873) en zijn eveneens ongetrouwde zus Maatje uit 1884; de etalage staat vol schoenen. Zij hebben Marinus al niet meer gekend. Johannes van Maatje (uiterst rechts) misschien net wel. Marinus Verwijs woonde bij zijn ouders in het rechter slopje in het tweede huis; achter het voorste met witte gevel. Vader Johannes (Joannusje) woonde er minstens 50 jaar tot zijn wonderlijke dood in 1890. Zoon Marinus stierf er op 2 juni 1864 's morgens. Terwijl het hele gezin met zeven man stijf onder de pokken zat, continu op de rand van de dood leefde, en mogelijk niet op de begrafenis kon zijn. Maar ze overleefden het allemaal. Alleen Marien niet. Hij had het beter bekeken dan zijn broers, want schippersknecht was altijd nog beter dan los loonslaaffe bij de boer. In elk geval avontuurlijker. Hij droomde natuurlijk van een eigen schuit. Met een ruim vol spullen, de wind in de zeilen en vrouw en kinders in de kajuit. 't Zou zomaar kunnen. Tot die schrikkelijke donderdagmorgen rond 8 uur toen alles voorbij was. Een afschuwelijke dood. De stuurman weg. Met het leven nog voor zich. Pokken.

het bericht: 'Mijne noodlottige toestand als huisvader van 7 kinderen en zwangere vrouw, is dat zij alle besmet zijn met de kinderziekte, waardoor ik aan alle nood ben blootgesteld. Ik heb geneeskundige hulp verzocht bij mijn armbestuur, maar die kunnen mij niet helpen vanwege uitgeledigd te zijn. Ook het Gemeentebestuur kan dat niet wegens het afwezen der burge-meester.' Andries hoopte op steun uit Middelburg, maar het is onduidelijk of dat veel uithaalde. Ook zijn kinderen hadden het moeilijk, maar niemand hoorde en begreep wat er in hen omging. Een keer flink uithuilen was er niet bij, dat deed je niet. Huilen deden ze 's nachts, alleen in de bedstee, en vooral niet hard en lang.

Wonden likken

In augustus 1864 waren de besmettingen voorbij, maar het leed nog lang niet. Het volgende jaar stierven op-

merkelijk veel jongeren: 29 kinderen en 9 volwassenen. Flipland bloedde uit duizend wonden. Zelfs als een pokkenlijder een lang ziekbed overleefde, kon hij nog blind raken, of reuma of doofheid ontwikkelen. En dat allemaal als gevolg van inwendige bloedingen. Ondertussen bleven de mensen wonden likken. Ingedroogde puisten, zwarte, blauwe en bruine, lagen als dikke korsten op de huid die onophoudelijk jeukte en onweerstaanbaar tot krabben dwong. De huid was opgezet, vooral in het gezicht, en genas tergend langzaam en vormde bindweefsel dat blijvende littekens opleverde. De mensen zagen de rest van hun leven een mismaakt en pokdalig gezicht als ze in de spiegel keken. Maar de eerste epidemie was voorbij. En ze dachten aan de zomer van 1864 die ze nooit meer zouden vergeten.

(wordt vervolgd)